

УДК 821.161.2.09“19”–1.09І.Франко].03=111=162.1:801.6

“SEMPER TIRO” І.ФРАНКА В АНГЛІЙСЬКОМУ ТА ПОЛЬСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДАХ

Іван ТЕПЛІЙ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна*

У статті розглянуто переклади вірша Івана Франка “Semper tiro” англійською та польською мовами в контексті його творчого перекладацького доробку. В основу аналізу покладено перекладознавчі принципи самого автора твору, Миколи Зерова та Юрія Клена. Розглянуто й літературознавчі особливості поезії та їхнє відображення в зазначених перекладах.

Ключові слова: переклад, перекладознавство, відтворення, образ, рима, розмір, ритм, відповідність.

У царині художнього перекладу, як стверджує дослідниця Л. Григор’єва, за обсягом перекладених творів народів світу різних епох Іван Франко взагалі не мав рівного собі перекладача у жодній літературі. Він перекладав (саме *перекладав*, бо, вочевидь, не всі переклади було завершено за життя – *І.Т.*) українською мовою близько двохсот творів, починаючи від шедеврів античності, середньовіччя і завершуючи найкращими зразками художнього слова на початку ХХ ст. (з німецької літератури – близько 30 великих творів, незчисленну кількість віршів; з англійської – понад 40 прозових та драматичних творів, а також велику кількість віршів та балад; з літератури французької – близько 30 прозових творів та 30 поетичних [3, с.46].

Парадигма дослідження

Як перекладач, І. Франко завжди пильно дбав про збереження стилю національного колориту оригіналу, про відповідність художніх особливостей текстів. Особливо наголошував Іван Франко на внутрішній спорідненості перекладача та автора першотвору. Переклад, на його думку, повинен здійснюватися тільки з оригіналу, а робота над перекладом мусить охоплювати такі етапи, як аналіз літературної епохи, літературно-критичний аналіз твору, а також критичний розгляд уже розроблених перекладів. Усе це повинно передувати власне перекладові [див., зокр., 3, с.45]. Ці принципи знайшли втілення в аналізі польського перекладу власного Франкового вірша “Каменярі”, що його здійснив С. Твердохліб. Перекладознавчі спостереження І. Франка викладені майже 100 років тому (статтю написано 8–24.V.1911 р. у Львові). Передусім належить враховувати природу мов, зокрема близькоспоріднених, якими є українська та польська. Ці мови, за влучним висловлюванням автора, такі близькоспоріднені, водночас фундаментально відмінні, адже при перекладі поезій найважливіша різниця полягає у *відмінності наголосів*, нефіксованих в українській мові, проте постійних на передостанньому складі – в польській. Звідси постає проблема

чергування чоловічих і жіночих рим в оригіналі та його відтворення у польському перекладі. Крім лексико-стилістичного аналізу строф, перекладознавець бере до уваги й число слів у строфах оригіналу та перекладу, загальну кількість слів у першотворі й перекладі та відсоткове відношення (частку) самостійних частин мови щодо них [11, с.12–13].

До вказаних вище критеріїв, що їх випрацював сам І. Франко на підставі власної титанічної перекладацької діяльності, долучимо деякі інші, систематизовані у процесі подальшого розвитку перекладознавства саме у ділянці поезії, зокрема О. Бургардта (Юрія Клена) та Миколи Зерова. У статті “Український перекладач Верхарна” [7, с.88–89; 6, с.74] О. Бургардт обстоює збереження метафори і належного емоційного забарвлення твору, відтворення динаміки образу та кольорових контрастів і епітетів, що визначають колір, дотримання парності образів та асоціативності думки; недопустимість звulгаризування образів оригіналу, вживання прозаїзмів або канцеляризмів; збереження логічної послідовності думок та звукової сторони оригіналу (повторів, анафор, епіфор, аномінацій, алітерацій тощо). Микола Зеров [4, с.128–135] у статті, що вийшла друком ще 1928 р. в журналі “Життя і революція” (№ 9), вважає, що, з’ясувавши поетичний твір як цілість, належить визначити ті деталі, від яких *особливо* залежить краса, колоритність або, за І. Анненським, *pointé* п’єси. Треба, на думку автора, “передати основне, чим промовляє першотвір” [4, с.132], неодмінно розрізняючи як смислові, так і формальні компоненти вірша. У зв’язку з цим виникають такі побажання (*desiderata*) перекладачеві: “недопустимість антихудожньої мішанини” стилів та ін.; якнайповніша увага перекладача до т.зв. тропів та фігур першотвору. Автор закликає не спрощувати образного елемента, не “замінити образ штампованою вульгарністю, бо це є великий гріх супроти оригіналу” [4, с.134]. Третє побажання стосується передачі метричних особливостей першотвору: “Вибір розміру віршового не повинен бути довільним та випадковим, а повинен рахуватися з нашим ритмічним чуттям, весь час змагаючись, проте, до поширення його рамок” [4, с.134–135]. По-четверте, перекладач не повинен нехтувати евфонією першотвору. Насамперед тут ідеться про звукопис та римування. Дуже велике значення, на думку М. Зерова, має і передача звукової гри оригіналу. По-п’яте, “красою (а значить і природністю, невимушеністю) рідної мови не можна поступатися ні перед чим, – бо тільки при тій умові віршований переклад стане за сходи до вищих ступнів нашого літературного та мовного розвитку” [4, с.135].

Літературознавчі особливості

За словами дослідника В. Корнійчука, “у цій останній оригінальній книзі добірної лірики [...] відчувається оповита серпанком легкого смутку особлива настроєвість, м’яка, ніжна, але разом з тим і сильна, наче різьблена вічністю, ритмомелодика та інтонація” [5, с.55]. П’янким, ефемерним ілюзіям “молодої ліри “про волю і свободу в змісті і формі” (за О. Луцьким) [див. 5] він протиставляє власне розуміння поезії як вічного і незбагненого мистецтва, всевладного і “деспотичного”, що поглинає “всю душу, мрії всі,” всі сили, сушить кров і “нервів сок”. Це “незглибиме творче ремесло” вимагає інтенсивної праці, постійного навчання, удосконалення. Почуваючись невимуштруваним рекрутом, вічним уч-

нем зрадливої богині, поет ретельно шліфує віршову техніку, до блиску відточує кожну із семирядкових строф, що їх деякі дослідники, як-от Г. Сидоренко [10, с.78], зараховують до “скорочених “ сонетів-септетів”. Однак у пошуках нових експресивних “тонів” І. Франко досить вільно поводить із своїми септимами, щоразу знаходячи для них відмінні схеми римування: аББаБвв, аБаБавв, аБаББвв, аБаБаБа. Таким чином виникають несподівані перепади ритму, зумовлені до того ж непослідовним чергуванням чоловічих та жіночих рим і появою серед більш-менш збалансованих рядків (п’ятистопний ямб) додаткової, шостої, стопи. Ці ритмічні коливання, вважає дослідник, мовби надають філософській медитації поважного, “епічного” характеру, рельєфніше висвітлюють образ автора, який пройшов пекучу “школу поета” і намагається спокійно, з легкою іронією та смутком передати свій життєвий досвід адептам молоді Музи. Для Франка мистецтво, поезія, пісня – високолетні синоніми, його рай і мука [5, с.55].

На підставі критеріїв, викладених вище (див. ”Парадигма дослідження”), а також зважаючи на літературознавчі особливості, розглянемо докладніше кожну строфу, зіставивши її відповідно з англійським (Персіваль Канді, 1881–1947) та польським (Казімеж Анджей Яворскі) перекладами (див. [12] та [13]).

В англійському перекладі під заголовком “Semper tiro” першу строфу відтворено так:

Життя коротке, та безмежна штука
І незглибиме творче ремесло;
Що зразу, бачиться, тобі було
Лиш оп’яніння, забавка, ошука,
Те в необнятий розмір уросло,
Всю душу, мрії всі твої ввісало,
Всі сили забира і ще говорить:”Мало!”

Man’s life is brief, but what art infinite
It takes to live it as creative task!
At first it seems as though ‘twere but to flit
In magic dreams, in fantasies to bask.
But soon it grows to bounds unknown before,
Demands thy hopes, begins thy soul to ask,
Takes all thy powers, and still cries out for more.

Перша строфа оригіналу розпочинається з відомої латинської сентенції *Arts longa, vita brevis est*, що, як вважають, належить Гіппократові [14, с.29]. І. Франко подає її у вигляді парафрази та антитези (рядки 1-й та 2-й оригіналу). У відповідних рядках англійського перекладу цю особливість відтворено частково: безмежність мистецтва (“штуки”) та *незглибимість* творчого ремесла контаміновано у “безмежність мистецтва, потрібного для того, щоби прожити це коротке життя як творче завдання”. На цьому наголошується й графічними засобами (знак оклику).

Схема римування оригіналу аББаБвв, де а – жіночі рими, Б – чоловічі, в – жіночі. У чоловічих римах 10 складів (24 букви), у жіночих – по 10/11 чи 12/13 складів. Загальна кількість слів у строфі – 36. В англійському перекладі схема римування аБаБвв, де рима Б – з наголосом на третьому складі з кінця або

представлена односкладовим словом. Рядки *a* і *B* містять по 10 складів, *v* – 11. Загальна кількість слів у строфі – 59. Іменників у перекладі 10, дієслів – 13, в оригіналі це співвідношення становить 10:6. П’ятий рядок строфи цікавий наявністю фразеологізованих метафор “уростати в розмір”, “ввіссати (душу, мрії), “забирати (сили)”. У перекладі їх віддано цілком належно, надто ж – першу: *But soon it grows to bounds unknown before*. З граматичного погляду форми доконаного виду оригіналу відтворено досить вдало (пор. *уросло, ввіссало* та *grows, demands, takes*), де у поєднанні з прислівником *soon* досягається бажаного ефекту. Останній рядок цієї строфи перекладу звучить як досить вдалий відповідник першоджерела. Зі стилістичного погляду не вельми вдалим є вживання архізованої форми *thy: thy hopes, thy soul, thy powers*. Водночас, таке вживання мало б, вочевидь, на меті відтворити форму другої особи “ти”. До того ж, окреслений вище ряд – повтор – великою мірою компенсує повтор-перелік четвертого рядка, відсутній у перекладі: “Лиш оп’яніння, забавка, ошука”, де відчувається наростання, хоча синтаксичні конструкції дещо ускладнені: “*Begins thy soul to ask*”. Загалом стиль оригіналу відтворено досить повно.

Перейдімо до розгляду польського перекладу зазначених рядків:

Życie jest krótkie, nieskończona sztuka
I niezgłębione jest twórcy rzemiosło;
Zrazu ci tylko upojenie niosło;
Rozrywkiś w nim, zabawy tylko szukał.
I nagle w bezmiar przed tobą urosło,
Duszę, marzenia wszystkie twe wessało,
Wyzuwszy ciebie z sił, wciąż jeszcze mówi: “Mało!”.

У перекладі лише частково відтворено поступове наростання, перехід, а результат якийсь раптовий (див. третій рядок, поданий вище). З першого рядка цього перекладу проводиться деяка аналогія з відомою сентенцією Гіппократа у перекладі польською мовою: *Sztuka trwa długo, życie krótko* [14, с.29]. Істотних лексичних розходжень немає, стилістично переклади досить близькі, але деяким дисонансом є уведення К.А. Яворським фразеологізму *wyzić z sił*, що певною мірою перевищує тональність оригіналу (пор. “Всі сили забира”). Граматичні, зокрема видові особливості, відтворено вдало.

У другій строфі змінено схему римування, що, на думку В. Корнійчука, пояснюється пошуком нових експресивних тонів, внаслідок чого виникають несподівані перепади ритму, надаючи філософським роздумам поважного (“епічного”) характеру.

І перед плодом власної уяви
Стоїш, мов перед божеством яким,
І сушиш кров свою йому для слави,
І своїх нервів сок, і мислі перед ним
Кладеш замість кадила й страви,
І чуєш сам себе рабом його й підданним,
Та в серці шепче щось: “Ні, буду твоїм паном”.

Пригадуємо, що схема римування в оригіналі змінна – і друга строфа римується АБАБАВВ, де А - жіночі рими, б - чоловічі, в – жіночі. Кількість слів у строфі – 47: іменників тут – 14, дієслів – 6, прикметників – 6, займенників – 4.

Як же відповідають цим особливостям оригіналу особливості англійського перекладу? Тут читаємо:

Then, with the fruitage of *thy* mind and heart,
Thou standest as before some deity.
 To honour her *thou dost* the blood *impart*.
Thy nervous force, *thy* brain's capacity,
 As to a goddess that must be adored,
 And *feelest* like a slave, no longer free,
 While in *thy* heart *thou sayest*: "I will be lord!"

Римування здійснюється за схемою: АБАБвгв. Рими А - чоловічі, б - жіночі, в, г - чоловічі. Особливістю є те, що передостання рима строфи не має з чим римуватися. Кількість слів у строфі – 55. Іменників тут – 12, дієслів – 8, прикметників – 2, займенників – 6.

Анафоричні особливості оригіналу відтворено частково. Що стосується вживання сполучників *i*, то лише в передостанньому рядку його відтворено.

З лексичних особливостей перекладу відзначимо певну відповідність засобів віддачі, хоча в оригіналі такої надмірної стилізації, мабуть, не спостерігаємо. Інша справа, що ця строфа метафоризована й фразеологізована (даруйте за складність вимови): *сушити кров, класти нервів сок, мислі*, є тут і порівняння: "*I перед плодом власної уяви стоїш*, мов перед божеством яким", віддане, до речі, належно, як і територіально обмежену лексему "чуєш" (відчуваєш) – *feelest*. "Сушити кров" відтворено більш нейтральними "to impart blood" (передавати, ділити, експлуатувати); "нервів сок" – ще нейтральнішим "thy nervous force"; "мозок" дещо експліковано ("thy brain's capacity" тобто "мозку свого здібність, здатність"). Символічний образ жертвоприношення відтворено лише частково, проте й частковість дає змогу витворити собі певне уявлення про це: стоїш, мов перед божеством, для вшанування якого віддаєш свою кров, нервів силу, мозку спроможність. "Замість кадила й страви" П. Канді передає через порівняння: "як богині, яку повинні обожнювати". (До речі, інше, приховане, порівняння теж відтворено вдало: "And feelest like a slave, no longer free").

Що ж до інших, зокрема видо-часових, особливостей граматичного ладу, то їх перекладено повною мірою, пор.: *стоїш* (мов) – *standest* (as), *dost* thy blood *impart* (сушиш [кров свою]), *feelest* – чуєш (сам себе), шепче (щось) – *sayest* (хай і за допомогою архаїчної форми *dost impart*, яка тут навряд чи виконує підсилювальну функцію, а лише констатує факт). В англійській мові, наприкінці середньоанглійського – на початку новоанглійського періоду (див. зокрема твори В.Шекспіра), ці форми вживалися як синоніми. Не відтворено й невизначеного характеру того, що у серці твоєму шепче: "Та в серці шепче *щось*" і "while in thy heart *thou sayest*," проте англословний читач все ж матиме, зважаючи на переклад другої строфи загалом, достатньо вірне уявлення про лексичні, стилістичні, граматичні особливості оригіналу, його ритміко-силабічну організацію.

У польському перекладі другої строфи відзначимо такі особливості:

I przed owocem swojej własnej zjawy
 Stoisz jak gdyby przed jakimś idolem.
 I sączysz swoją krew do jego sławy,
 Swój nerwów sok, swój mózg i serca bole
 Składasz przed bóstwem jak ofiary krwawe,
 Czujesz się rabem jego i poddanym,
 A serce szepcze ci: “Nie? Ty bądź jego panem!”

Пригадаймо, що схема римування в оригіналі змінна, і друга строфа римується так: АБАБАВВ. Те ж саме маємо і в польському перекладі, де А – жіночі рими, б – жіночі, в – жіночі, що почасти відповідає оригіналові, але це великою мірою – об’єктивна необхідність, оскільки, як уже зазначалося, наголос у польській мові – на передостанньому складі. У польському перекладі налічимо 48 слів, з-поміж яких іменників – 17, дієслів – 6.

Добір лексичних засобів перекладу загалом відповідає лексико-семантичним особливостям другої строфи, хоча й тут перекладачеві не вдалося уникнути деяких “семантичних зсувів”, як-от: A serce szepcze ci: “Nie? Ty bądź jego panem!” (в оригіналі – “Та в серці шепче щось: “Ні, буду твоїм паном”). Лексема *idol* – теж не є цілком те саме, що “божество”. Останнє має вищі, так би мовити, конотації. Сполука *i serca bole*, що її додав автор перекладу (другий рядок), хоч і експлікує словосполуку “nerwów sok”, все ж видається дещо “приточеною”.

Стилістично переклад цієї строфи загалом адекватний, порівняння (“стоїш, мов перед божеством яким”) і метафори (“І сушиш кров свою йому для слави / І своїх нервів сок, свій мозок перед ним кладеш замість кадила й страви”) віддано загалом адекватно, але перекладач замінив християнський обряд (кадило, страва) на дохристиянський (“Składasz przed bóstwem jak ofiary krwawe”), змішавши кровну жертву з безкровною. Також і “zjawa” – це далеко не “уява,” а “мара”, “привид”. Третя строфа звучить в оригіналі так:

“Не вір сим пошептам! Зрадлива та богиня,
 Та Муза! Бачиш, надить і манить,
 Щоб виссать “я” твоє, зробить з тебе начиння
 Своїх забагань, дух твій спорожнить.
 Не вір мелодії, що з струн її дзвенить:
 “Ти будеш майстром, будеш паном тонів,
 І серць володарем, і владником мільйонів”.

Строфа римується за схемою: АБАббвв. Тут 45 слів (15 іменників, 11 – дієслів, прикметників – 1, займенників – 10). Рими А – жіночі, б – чоловічі, в – жіночі.

В англійському перекладі:

“Believe it not! Deceptive is the Muse.
 The goddess will suck out *thine* “I” to use
 It as a vessel for her sportive play;
 She’ll drain *thy* soul and then *cast it away*.
 Heed not the strains thou hearest from her lyre:

“As master, *thou* upon men’s hearts *shalt* play,
And millions move with *thy* poetic fire”.

Схема римування строфи – ААббвбв, де А, б, в – чоловічі односкладові рими. Кількість слів у строфі – 57 (дієслів – 12, іменників – 12, прикметників – 3, займенників – 12). Отже, схему римування змінено, рими за рахунок односкладових слів уодноманітно, кількість слів перевищує аналогічний показник для оригіналу на 12 одиниць, проте співвідношення частин мови приблизно однакове, зокрема для дієслів та іменників (відповідно 11:15 в оригіналі та 12:12 у перекладі); 10/9 складів у перекладі, а в оригіналі 13 рядків чергуються з 9-м/10-м.

Відтворюючи лексичні засоби оригіналу, деякі важливі особливості перекладач обминув своєю увагою, або ж не знайшов належних відповідників (див. рядки 1-2 строфи), особливо початок другої: *Ta Muza!*, де частковим еквівалентом є “*Deceptive is the Muse*” (Оманлива є Муза), а далі: “Та богиня виссе “я” твоє”. Іноді перекладач експлікує деякі рядки строфи (четвертий, зокрема, пор.: *She’ll drain thy soul and then cast it away*).

Із стилістичних особливостей оригіналу відзначимо вживання архаїзмів на зразок *thine, thy* чи застарілих граматичних форм, як-от *heed not, thou heerest, shalt play*. Уведено й новий образ: використання власного “я” як “начиння” (інструменту, засобу) власних забагань. На нашу гадку, авторське “начиння” передається двічі: Богиня виссе твоє “я,” щоби використати його як посудину (начиння) для забаганки (гри). “Начиння” двозначне: це або інструмент (знаряддя), або посудина, що й відтворив автор.

У польському перекладі цієї строфи

Nie wierz tym szeptom! Nie ufaj bogini
Poezji: Ona wabi cię i dręczy.
Wyssie ja “twoje, służą swym uczyni
I zachciankami swymi ci zamęczy.
Nie wierz melodii, która z strun jej dźwięczy:
“Ty będziesz mistrzem, będziesz panem tonów
I serc włodarzem, i władcą milionów”.

У семи рядках налічується 44 слова, з яких іменників – 14, дієслів – 11, прикметників – 0, займенників – 8.

Порівнюючи з оригіналом, одержимо таке співвідношення: 45:44 (число слів), 15:14 (іменники), 11:11 (дієслова), 1:0 (прикметники), 10:8 (займенники).

Схема римування: АБАббвв, тобто абсолютна відмінність від оригіналу, але усі рими – жіночі. Кількість складів у першотворі – 13–10–13–10–10–11–11, а в оригіналі 11–9–10–10–11–11–9. Отже, за однакової схеми римування все ж немає відповідності у числі складів і характері рим, що не може не позначитися на ритміці перекладу. З огляду на особливості наголошування у польській мові украй важко знайти відповідник чоловічим українським римами, але кількість складів усе ж можна врівноважити, хоча й це потребує деяких зусиль.

Щодо лексичних та стилістичних особливостей. За винятком іменника “владник” в оригіналі, що його відтворено нейтральним *władca* (власник), реєстрових розбіжностей не виявлено. Є спроба відтворити характерний початок

другого рядка, несподіваний наголос, підсилення (пор.: Та муза і Роезji), то хоча втрачено один склад – і порушився ритм. Спрощується поетичність асоціації, адже “зробити начиння забагань” зведено до сухого констатування: Wyssie “ja” twoje, słuḡą swym uczyni/ I zachciankami swymi ci zamęczy замість: Вабить, надить і манить/ Щоб виссать “я” твоє, зробить з тебе начиння/ Своїх забагань, дух твій спорожнить. Переклад призводить до деякого спотворення образності оригіналу, динаміки самого образу.

У п'ятій строфі:

О не дури себе ти, молодая ліро!
Коли в душі пісень тісниться рій,
Служи богині непохитно, широко,
Та панувати над нею і не мрій.
Хай спів твій буде запахуще миро
В пиру життя, та сам ти скромно стій
І знай одно – poęta semper tiro.

Тут формула римування відмінна від попередніх: АБАБАБА, де А - жіночі рими, б - чоловічі. Кількість складів у рядках відповідно – 12–10–11–8–11–10–9. Слів у строфі – 45, з них іменників – 11, дієслів – 8, прикметників – 2, прислівників – 3, займенників – 6.

В англійському перекладі цієї строфи:

Believe it not! If *thou* indeed must sing,
If poesy within *thee* is supreme,
Serve *thou* the goddess without wavering,
But to rule over her *thou* must not dream.
Let *thy* song at the feast of life ring free
And unconstrained. Know *thou* but this one thing:
The poet always must a learner be.

Схема римування АБАБВАВ відрізняється від оригіналу: тут уведено нову риму – в (5-й та 7-й рядки). Рими перекладу: А - чоловіча і жіноча, б - чоловіча, в - чоловіча. В оригіналі рими А - жіночі. Всього в оригіналі - 2 рими. Загальна кількість складів у семи рядках строфи відповідно становить 10–9–1–10–10–10–11–10. Всього у строфі 55 слів, з яких 9 - іменники, 9 - дієслова, 4 - прикметники, 7 - займенники. Розмір – ямб.

Розглянемо лексичні особливості. Архаїчні форми займенників, як і раніше, не вносять відповідності у лексичну наповненість строфи, хоча загалом враження досить адекватне. Перший рядок: *О, не дури себе ти, молодая ліро!* відтворено більш-менш вдало, хоча втрачено звертання, що компенсовано експлікативним способом: *If thou indeed must sing* (якщо ти і справді маєш покликання до співу). У поєднанні з наступним “If poesy within thee is supreme”, де supreme – “being the highest authority, highest in quality, highest in degree” (Yew Webster’s ..., 1993 : 995), тобто “найвищий авторитет, найвищий за якістю чи ступенем” більш-менш вдало відтворює денотативний бік. Цей рядок годилося б відтворити наочніше, зате наступний *Serve thou the goddess without wavering* (“Служи богині непохитно, без вагань”) загалом добре передає враження від

оригіналу. На жаль, образ ”запахушого мира” замінено на “вільне та нестримне звучання на банкеті життя”, це, властиво, знижує його високий поетичний тон. Переноси збережено, проте відповідність між заголовком та останнім, завершальним, рядком, акордом, відсутня (пор.: *Semper tiro* як заголовок та *poëta semper tiro* у завершальному рядку, що не вельми прийнятно зі стилістичного погляду. До того ж, П. Канді увів паралельні конструкції на початку 3-ї та 4-ї строф. Такої стрункості немає в оригіналі.

У польському перекладі:

W dumę nie wbijaj się o młoda liro!
 Gdy w duszy swojej czujesz pieśni roje,
 Bogini służ. I na bogate stroje
 Nie zmieniaj nigdy skromnej sukni swojej...
 Niech śpiew twój będzie jako wonna mirra
 Na uczcie życia wśród życiowych wojen.
 I jedno wierz: poëta semper tiro.

Тут схема римування АбббвбА, де всі рими – жіночі. Віршовий розмір – хорей, проте цього не можна, з відомих причин, ставити у вину перекладачеві. Кількість рядків – 10–11–10–11–11–11–9. Всього слів у септими – 46, з них іменників – 15, дієслів – 6, прикметників – 5, займенників – 3, прислівників – 1.

З приводу лексико-стилістичних особливостей скажемо, що на перший погляд заклик до ліри “не впадати в гординю” видається чужим духові першотвору (О, не дури себе ти, молодая ліро!), але коли у передостанньому рядку читаємо: “... та сам ти скромно стій ...” (підкр. наше – *I.T.*), то такий вибір перекладача можна вважати великою мірою виправданим, чого, на жаль, не можна сказати про наступні рядки: другий відтворено загалом добре, але *czujesz* – далеко не те, що “тісниться”. У третьому рядку зроблено начебто перенесення (Bogini służ), але не виділено пунктуаційно, проте друга частина цього рядка і весь наступний (... i na bogate stroje / Nie zmieniaj nigdy skromnej sukni swojej) навряд чи адекватно відтворюють образ та семантику відповідних рядків оригіналу (3-й та 4-й рядки): *Служи богині непохитно, щиро, / Та панувати над нею і не мрій*. Можливо, якоюсь мірою це й так, адже “багата сукня” може сприйматися як символ влади, проте уведено образність, чужу оригіналові. Наступний, 5-й рядок, відтворено вельми вдало, але переносу наступного, шостого, рядка, не збережено і, що вкрай прикро, уведено метафоризований вислів *wśród życiowych wojen*, а замість антитези “запахуше миро” (В пиру життя), тобто *скромного стояння*” (*поведінки*), одержуємо: “wonna mirra / Na uczcie życia wśród życiowych wojen”. Хай і задля рими чи ритму, але таке спотворення й образності, й духу оригіналу навряд чи прийнятне. Завершальний рядок віддано вдало, навіть коли *znaj i wierz* – не цілком адекватні. Позитивним є те, що відтворено співвідношення “заголовок:: завершальний акорд”: *Semper tiro:: poëta semper tiro*”, чого немає в англійському перекладі (див. вище).

Висновки. Критерії аналізу поетичного перекладу, випрацювані та осмилені у творчій практиці І. Франка, М. Зерова, О. Бургардта (Юрія Клена), дають змогу з достатнім ступенем об’єктивності схарактеризувати той чи той твір.

Вирізняється постать самого І. Франка як власне автора, поета і критика перекладу свого ж твору, перекладознавця і перекладача. Вірш “Semper tiro” у двох перекладах – польською та англійською мовами – доносить ідейно-тематичну спрямованість оригіналу, який підпорядковано звукові, лексичні, граматичні та стилістичні риси чи якості вірша.

Аналіз кожної з п’яти строф засвідчує, що обидва переклади мають на меті донести до англо- та польськомовного читача розуміння глибинного змісту Поезії, роль і місце Поета в ній, філософські роздуми автора. З формально-стилістичного та смислового поглядів ближче до оригіналу стоїть польський переклад, хоча він і не завжди адекватний. Англійському перекладачеві П. Канді, як з огляду на природу мов, так і на час перекладу, не вдалося уникнути надмірної архаїзації. Формальні риси оригіналу відтворено адекватніше, ніж образно-стилістичні. Загалом же, відтворено філософський характер оригіналу, його дух. Позитивно оцінюючи непоодинокі творчі здобутки П. Канді та К.А. Яворського, вважаємо, що цей програмний твір Івана Франка чекає на нових інтерпретаторів як мовами, наведеними вище, так і мовами інших народів світу. За самою своєю природою один переклад поетичного твору не може вичерпно передати усі без винятку грані ідейно-тематичного змісту першотвору, його стилістичних обертонів, які в сукупності покликані посилити естетичний вплив на читача чи слухача.

1. Англо-український словник: У двох томах. – Бл.120000 слів/ Склад М.І. Балла. – К.: Освіта, 1996. –Т.1. – 752 с.– Т.2. – 712 с.
2. Большой англо-русский словарь. В двух томах. Изд.2-е, стереотип. – Под общ. руковод. д-ра филол. наук, проф. И.Р. Гальперина. – М.: Рус. язык, 1977. – Т.І. – 822 с. – Т.ІІ. – 863 с.
3. Григор’єва Л.М. Погляди І.Франка на переклад та його перекладацька діяльність в аспекті ксенології // Вісник Харків. держ. ун-ту. – № 390. – С.43–46.
4. Зеров М. У справі віршованого перекладу. – Всесвіт, 1988. – № 8. – С.128–135.
5. Корнійчук В. Ритміка збірки “Semper tiro” // Укр. літературознавство: Зб. наук. праць. – 2001. – Вип. 64. – С.55.
6. Кравець Я.І. Вірш Ш. Бодлера “Альбатрос” у перекладі Є. Маланюка (порівняльне дослідження) // Романістичні дослідження: сучасний стан та перспективи (до 100-річчя романістики у Львівському університеті) 25-27 листопада 1997 р. – Львів, 1998. – С.71–74.
7. Критика. – 1928. – № 5.
8. Лесин В.М., Пулинець О.С.Словник літературознавчих термінів. – Вид. третє, переробл. і доп. – К.: Рад. школа, 1971. – 487 с.
9. Польсько-український словник у двох томах / Ред. кол.: А.І. Генсьорський, Л.М.Гумецька (гол.ред.), І.М. Керницький та ін. – Т.1, А–Н. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – 696 с.; Т.2, Част.1, О–Р. К.: Вид-во АН УРСР, 1959. – 576 с.; Т.3, Част.2, S–Ž. – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – 608 с.
10. Сидоренко Г. Від класичних нормативів до верлібру. – К., 1980. – С. 78.
11. Франко І. “Каменярі”. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання. // Зібрання тв.: У 50 т. – Т. 39. – С.7–20.
12. Antologia poezji ukraińskiej. – Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1976. – 1063 s.
13. Ivan Franko: The Poet of Western Ukraine . Selected Poems. Translated with a biographical Introduction by Percival Cundy. Ed. by Clarence A. Manning. – New York: Philosophical Library, 1948. – 265 pp.

14. *Jędraszko, Cz. Łacina na codzień*. Wyd. piąte, poprawione i rozszerzone. – Warszawa: Nasza Księgarnia, 1980.— 340 s.

15. *New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language*. – Danbury, CT: LEXICON PUBLICATIONS Inc., 1993. – 1149 pp.

“SEMPER TIRO” OF I. FRANKO IN THE ENGLISH AND POLISH INTERPRETY

Ivan TEPLYIY

*Ivan Franko National University of Lviv Philology Department
Universytetska st., 1, UA-79000 Lviv, Ukraine*

The article examines English and Polish translations of the poem “*Semper tiro*” by Ivan Franko within the general context of the great writer’s translational legacy. The analysis is based on Ivan Franko’s translologic principles as well as those of Mykola Zerov and Yuriy Klen. It also takes into consideration the literature studies aspect of the poem and its reflection in the translations.

Key words: translation, translology, rendering, image, rhyme, meter, rhythm, equivalence.

Стаття надійшла до редколегії 02.03.2004

Прийнята до друку 20.05.2004